

Afgetichelde gronden in het noorden des lands

door: Ebbing Kiestra, Alterra

Al vanaf de dertiende eeuw tot de twintigste eeuw zijn ook in het noorden van het land verschillende kleigronden afgegraven voor de steenbakkerij (dakpannen en bakstenen). Langs de belangrijke vaarwegen in Friesland en Groningen stonden verschillende steenfabrieken. Van de wat lichtere klei met weinig schelpen, maar meestal wel kalkrijk, werden de gele stenen (geeltjes) gebakken. Maar ook van de zware, ijzerhoudende knipklei werden stenen gebakken. Dit leverde rode stenen op door het relatief hoge ijzergehalte. Ook voor dakpannen en drainagebuizen diende de knipklei als grondstof.

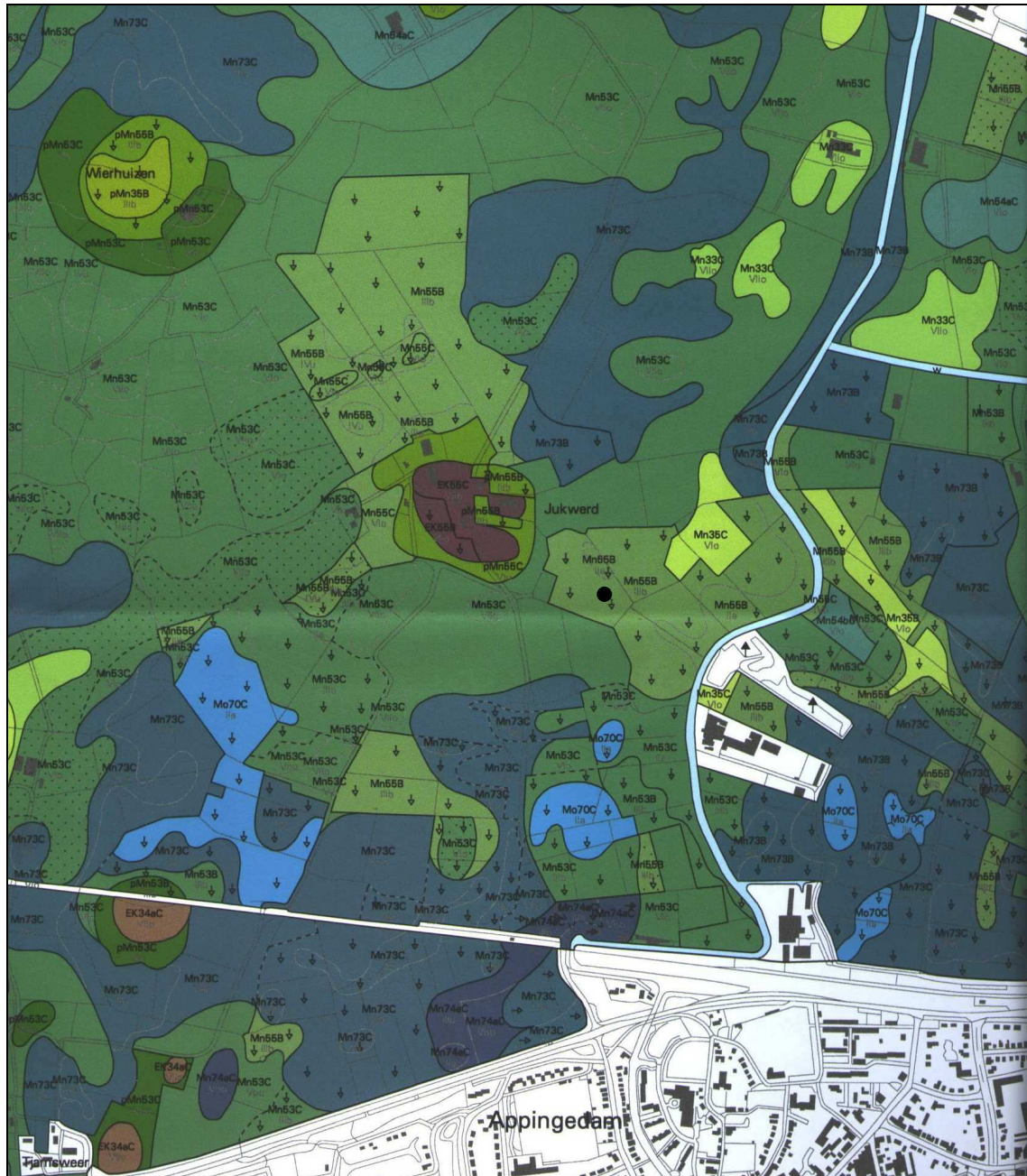
De kleiverwerkende industrie is tot ongeveer de twintigste een bloeiende bedrijfstak in Friesland en Groningen geweest. Dat er volgens de bodemkaart (1 : 50 000) tussen Harlingen en Franeker ruim 1200 ha is afgeticheld, is een duidelijk bewijs van deze bedrijvigheid. Een fragment van de gedetailleerde bodemkaart van de ruilverkaveling Appingedam-Delfzijl (Kiestra, 2001) laat zien (met schopjes) dat ook rondom Appingedam veel gronden zijn afgeticheld (figuur 1).

Vanaf halverwege de twintigste eeuw gingen steeds meer steenfabrieken dicht. Dit kwam voornamelijk door de toenemende concurrentie (rivierengebied), de automatisering en schaalvergroting en ook raakte de klei onderhand op of werd het moeilijker om een vergunning voor afgraving te krijgen.

Vaak werden de gronden zo diep afgegraven dat er nog voldoende grond overbleef om de grond opnieuw in cultuur te nemen. Door hun duidelijk lagere en nattere ligging zijn de meeste percelen alleen maar geschikt als weiland. Op sommige afgegraven percelen ontstond zoute kwel en kreeg het gras groei problemen. Vaak werden de afgegraven percelen na het in cultuur nemen intensief begreppeld of gedraineerd. Sommige percelen kregen onderbemaling.

De afgetichelde percelen zijn in het landschap vaak duidelijk te herkennen aan hun lage ligging. Dit is het gemakkelijkst te zien wanneer de gronden grenzen aan een niet afgegraven, oorspronkelijke grond. De lagere ligging resulteert vaak ook in een nattere grondwatertrap (figuur 1).

Volgens het Systeem van Bodemclassificatie voor Nederland worden de afgegraven kleigronden tot de poldervaaggronden gerekend, omdat ze uit gerijpte klei bestaan zonder een duidelijke of onvoldoende dikke bovengrond. Sommige gronden zijn zo diep afgegraven dat er nesvaaggronden zijn ontstaan met een ongerijpte kleiondergrond binnen 80 cm – mv. beginnend.

Figuur 1 Fragment bodemkaart ruilverkaveling Appingedam-Delfzijl

Profielnr.: 11
 Plaats: Ten zuiden van Jukwerd
 Bodemgebruik: Grasland
 Bodemcode: Mn55B/G-IIIb
 Benaming: Poldervaaggrond, lichte klei, op kalkrijke klei
 GHG: 35 cm - mv.; GLG: 110 cm - mv.
 Bijzonderheden: Afgeticheld; plaatselijk zoderesten in de bovengrond

Horizont Code	Org.stof (%)	Lutum (%)	Kalkklasse	Omschrijving
0- ----- 1A/Cg	3,0	32	1	donkergrijsbruine, matig humeuze, kalkloze, lichte klei; heterogeen; roestvlekken
35- ----- 1Cg	0,3	32	3	grijsbruine, kalkrijke, lichte klei; roestvlekken
80- ----- 1Cgr	0,2	35	3	grijze, bijna gerijpte tot half gerijpte, kalkrijke, lichte tot zware (korte)klei; roest- en reductievlekken
120- -----				

Figuur 2 Profielbeschrijving van afgegraven kleigrond ten noorden van Appingedam (stip op fragment bodemkaart van figuur 1)